

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.07.074>

УДК 64.066:355.45

JEL: D11, F52, P36

А.І. МОКІЙ, д-р екон. наук, проф.,
проф. н. с. відділу регіональної економічної політики,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»,
вул. Козельницька, 4, 79026, Львів, Україна,
e-mail: amokiy320@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8455-1421>

К.І. АНТОНЮК, канд. екон. наук, доц., доцент кафедри маркетингу та логістики,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна,
e-mail: ekaterinaia@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8568-5085>

Д.А. АНТОНЮК, д-р екон. наук, доц.,
професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій і логістики,
Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, 69600, Запоріжжя, Україна,
e-mail: oasdant@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2910-0497>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЕЗПЕКИ СПОЖИВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОЇ МОДЕЛІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено системні та процесні характеристики і структурну будову категорії «безпека споживання», запропоновано її визначення та типологізацію, встановлено методологічні відмінності трактування для товарів (послуг), побудовано суб'єктно-об'єктну інклюзивну модель системи безпеки споживання та діаграму циклічної причинності її забезпечення.

Ключові слова: сталий розвиток; безпека споживання; динамічна система забезпечення безпеки споживання; інклюзивна модель регіонального розвитку.

На сучасному етапі євроінтеграції України актуальності набуває проблема забезпечення безпеки споживання. Варто зазначити, що через зростання рівня відкритості національної економіки та суб'єктів господарювання і посилення впливу глобального середовища парадигма суспільства споживання у процесі

Ц и т у в а н н я: Мокій А.І., Антонюк К.І., Антонюк Д.А. Теоретико-методологічні засади безпеки споживання в контексті інклюзивної моделі регіонального розвитку. *Економіка України*. 2020. № 7. С. 74—87. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.07.074>

подальшої суспільно-економічної трансформації змінюється на концепцію сталого розвитку соціуму. За оцінками експертів Програми розвитку ООН в Україні, вплив споживання товарів і послуг становить 75% від загального впливу на навколишнє середовище і 60% від обсягу сукупних споживчих витрат¹.

Водночас з глобальними проблемами споживання для нашої країни актуалізується завдання подолання внутрішньосистемних соціально-економічних і політико-суспільних загроз. Значна частина населення неспроможна купувати якісні товари (послуги) через матеріальну незабезпеченість і відсутність на ринку відповідної пропозиції, внаслідок чого третина захворювань пов'язана із споживанням неякісних і шкідливих продуктів, а також з негативним впливом на навколишнє середовище товарів, матеріалів, виробів, приладів². Спостерігається щорічне зростання рівня споживчих витрат домогосподарств України, зокрема, на продукти харчування (у 2017 р. — 51,2% від загальних сукупних витрат українських родин³). За період 2013—2017 рр. домогосподарства України знизили рівень споживання майже всіх продуктів харчування. Саме тому державна політика досягнення стратегічних програмних цілей сталого розвитку повинна поєднуватись із задоволенням базових потреб людини і дотриманням безпеки споживання.

Споживання товарів і послуг залишається міждисциплінарною сферою досліджень економістів, філософів, психологів, соціологів, екологів, які здійснюються на основі використання специфічного наукового інструментарію. У розвинутих країнах активно розглядається проблема відповідального, розумного, сталого споживання і виробництва (Дж. Гонтелес, Т. Джексон, Ф. Капра, Л. Мікаеліс, Д. Федріго); вивчаються соціологічні та психоемоційні чинники споживання (Е. Данн, М. Нортон, С. Любомірські). Значний внесок в опрацювання даного питання зробили вітчизняні вчені (О. Грішнова, А. Котенко, А. Колот, О. Мельниченко, Л. Погоріла, Т. Сальтевська).

Проте досі не сформульовано єдиного визначення категорії «безпека споживання», яка часто трактується як «безпечність продукції та послуг». Залишаються недостатньо обґрунтованими і нечітко окресленими сутнісні системні та процесні характеристики, приховані та безпосередні структурні взаємозв'язки безпеки споживання, причинно-наслідкові аспекти цього процесу й напрями розв'язання породжених ним системних проблем.

Отже, **мета статті** — розробити категоріальний апарат безпеки споживання на основі систематизації та узагальнення існуючих методологічних підходів, визначити структурно-сутнісні характеристики і концептуальні засади методології її забезпечення в умовах глобальних викликів.

Припустімо як вихідне положення, що поняття «безпека споживання» є складним, невизначеним, комплексним і багатограним. Відтак, розглянемо його в такій ієрархічній послідовності: «безпека → національна безпека → економічна безпека держави → економічна безпека галузі (регіону) → еконо-

¹ Global Environment Outlook / UN [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://web.unep.org/geo/resources/publications> (дата звернення: 22.08.2019).

² Хартія «Чесна торгівля та конкуренція» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zhiva-planeta.org.ua/hartiya.html> (дата звернення: 08.09.2019).

³ Державна служба статистики України : Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 22.08.2019).

Основні характеристики категорії «безпека споживання»

Сутнісні характеристики	Автор, джерело
Властивість товару, продукту не завдати шкоди людині під час його споживання	О. Мягченко [1, с. 67]
Споживча властивість товару, що характеризує ступінь захисту людини від впливу небезпечних і шкідливих факторів, які виникають при його споживанні	А. Азриліян [2]
Властивість, що характеризує відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного з можливістю заподіяння шкоди життю, здоров'ю, майну споживача, навколишньому середовищу за звичайних умов використання, зберігання, транспортування, утилізації	А. Ляшко, А. Ходикін, Н. Волошко, А. Снітко [3, с. 93]
Тісно пов'язане з поняттям рівня ділової репутації суб'єкта торгівлі (для послуг), включає такі складники: надійність, точність, пунктуальність; надання і дотримання торговельним підприємством гарантій якості та безпеки споживання товарів і послуг; відшкодування можливих збитків (гарантійне обслуговування), що в комплексі забезпечує високий ступінь довіри клієнта до підприємства торгівлі	В. Апопій, І. Мішук, В. Робицький, С. Рудницький, Ю. Хом'як [4, с. 244]
Забезпечує захист людини від небезпечних і шкідливих дій, що виникають під час користування товаром	Д. Зеркалов [5, с. 81]
«Відтворення» організаційних рівнів суспільного споживання і особистих свобод громадян	О. Добридень [6, с. 160]
Забезпечення необхідного рівня життя населення, де найважливіше місце посідає задоволення інтелектуальних і духовних потреб, а не дедалі більше задоволення матеріальних потреб, що сприяє збереженню навколишнього середовища, підтримці стабільного стану біосфери і безпечного існування людства, зокрема забезпечення безпеки харчування	С. Тютюннікова, Т. Сальтєвська [7, с. 25]

Джерело: складено авторами.

мічна безпека суб'єктів господарювання/домогосподарства (особи) → безпека споживання». Для дослідження використаємо процесний і системний методологічні підходи. Як уже зазначалося, поки що не сформовано методологічного підходу до визначення категорії «безпека споживання», хоча є певні спроби окремих науковців (табл.).

Найчастіше використовується поняття «безпечність продукції та послуг», яке вважаємо не зовсім повним, оскільки у нормативно-розпорядчих документах воно тлумачиться як «*властивість не становити й не створювати небезпеки*»⁴. Звернімо увагу, що загалом «безпека» складної системи розглядається як такий її стан, «...коли дія зовнішніх факторів і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до складної системи відповідно до наявних на даному етапі потреб, знань та уявлень»⁵. Беручи за сутність безпеки споживання не лише «безпечність про-

⁴ Безпечність [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/view/TM042285> (дата звернення: 08.09.2019).

⁵ Там само.

дукції», але й дії усіх суб'єктів та об'єктів процесу забезпечення безпеки споживання, розглянемо лише поняття «безпека споживання».

Найбільш поширеним є трактування безпеки споживання в контексті поняття «якість продукції» або набору розширених характеристик (наприклад, функцій та вигод від користування) товару або послуги. За О. Іваніловим, якість — це економічна категорія, яка відображає сукупність властивостей продукції (технічних, технологічних, економічних, екологічних тощо), що зумовлюють ступінь її здатності задовольняти потреби споживачів відповідно до свого призначення [8, с. 214]. Варто погодитись і з Т. Галушкіною, О. Ліпановою та І. Макаровою, які стверджують, що ринок диктує нові умови до якості виробництва і продукції, враховуючи тенденції сучасного етапу європейської інтеграції України [9].

Проте наголосимо, що в межах «безпечності товарів і послуг» ідеться насамперед про безпеку споживання товарів у сенсі харчування людини. Таку безпеку М. Піх розглядає як ознаку продовольчої безпеки [10, с. 75], враховуючи зростання ризиків, пов'язаних з дефіцитом продовольчих ресурсів, поширенням захворювань, спричинених харчовими отруєннями і неякісними продуктами. Ризики збільшуються не тільки під час споживання продуктів харчування, а й при використанні інформаційних, розважальних, туристичних послуг через загрози навколишньому середовищу, маніпулювання свідомістю людей, зростання нестабільності та тероризму [11, с. 15].

Відмінність методологічних підходів трактування категорії «безпека споживання» для товарів або послуг пов'язана із специфікою функціональних, раціональних, емоціональних характеристик поняття, тобто вигод для споживачів, зокрема, за мультиатрибутивною моделлю. Відтак відмінність полягає в сутності цих понять.

Погоджуючись з важливістю забезпечення безпеки споживання продукції, запропонуємо аргументи для ширшого тлумачення терміна «безпека». Так, безпека повинна спрямовуватися також і на подолання загроз суспільства споживання, обов'язковими передумовами чого мають стати критерії безпеки майбутнього і сталого розвитку. Отже, безпека споживання спрямовується не тільки на забезпечення належних умов життєдіяльності або якості життя, а й на створення умов для розвитку людини, сім'ї, громади, суспільства, країни.

У процесі забезпечення безпеки споживання необхідно враховувати вплив на навколишнє середовище в процесі не лише виробництва, а й безпосереднього споживання (використання) чи після нього та під час утилізації відходів. Таким чином, доцільно застосовувати методологічні положення поведінкового підходу в контексті трактування процесу споживання в системній послідовності етапів: від усвідомлення потреби до утилізації відходів. Причому необхідно обов'язково взяти до уваги мотиви і критерії вибору товарів для задоволення потреб, що безпосередньо пов'язано із світоглядом, освітою, базовими цінностями, тобто соціологічною компонентою безпеки для різних об'єктів і рівнів системної ієрархії.

Варто зазначити, що в умовах глобальної економічної інтеграції забезпечення безпеки споживання передбачає не тільки використання ринкових методів, насамперед через створення належного попиту, а й формування актив-

ної громадянської позиції з розроблення, удосконалення та застосування інституціонального базису цього процесу. Наприклад, це підвищення вимог у технічних умовах, стандартах щодо різних предметів (товарів, послуг) споживання. Це підтверджується результатами дослідження Дж. Гогевіна, який показав, що у слаборозвинутих країнах засоби забезпечення безпеки споживання є вартісними, особливо для домашніх господарств, за нестабільних доходів, без можливості використання цивілізованих страхових і кредитних інститутів і, в основному, інститутів гарантування безпеки особи [12].

Б. Гоулд пропонує розглядати поняття «безпека споживання» як «операції споживання», які супроводжують купівлю-продаж (окремі акти покупок, практики організаційної безпеки, соціальні та політичні заходи, які спонукають до споживання) [13]. З цим важко погодитись, оскільки забезпечення безпеки споживання є обов'язковою вихідною передумовою рішень про придбання певного товару (послуги).

Систематизація, узагальнення визначень, компаративний аналіз підходів до тлумачення сутності категорій «безпека», «національна безпека», «економічна безпека» дають підстави розглядати безпеку споживання як здатність держави, підприємництва, суспільства створювати умови для усвідомленого задоволення індивідуумом (людиною) потреб самовідтворення із забезпеченням здоров'я, збереженням навколишнього середовища і розвитком суспільства в теперішньому та майбутньому періодах.

Успішна асиміляція досвіду розвинутих країн у формуванні термінологічного апарату національної та економічної безпеки передбачає, що генеза «безпеки споживання» пов'язана з економічними інтересами, потребами, цінностями, цілями, ризиками і загрозами. Дотримання інтересів відображається в досягненні певних цілей, чому можуть протидіяти певні ризики та загрози, виникнення і вплив яких відбуваються в зовнішньому середовищі (рис. 1). Як вважає А. Гуменюк, останнє істотно, а іноді й визначально впливає на систему безпеки споживання (СБС) у динамічно мінливому часовому періоді [14, с. 311].

До суб'єктів СБС відносяться: органи державного управління та місцевого самоврядування, підприємства, споживачі, громадські об'єднання, національні та міжнародні інституції. Інституції різного рівня ієрархії та сфери діяльності насамперед формують середовище безпеки споживання. Споживачі та суб'єкти господарювання безпосередньо беруть участь у процесі задоволення потреб. При цьому будь-який із цих суб'єктів може бути споживачем, характеристики якого відрізняються від особи як індивідуального споживача, що, у свою чергу, зумовлює дуалістичний суб'єктно-об'єктний характер безпеки споживання як процесу.

Отже, у системі безпеки споживання необхідно виокремити: 1) людину (особу) з конституційними правами та свободами, у тому числі щодо безпеки життєдіяльності; 2) домашні господарства, громади, соціальні групи, народ з такими завданнями, як забезпечення здоров'я та якості життя; 3) навколишнє середовище та його ресурси із завданням його збереження, раціонального та ефективного використання; 4) регіон, галузь, сектор, сферу економіки, суб'єкта господарювання з правом на розвиток і самостійне визначення стратегічних цілей та завдань; 5) інформаційне, інфраструктурне та інституціональне середовище впливу на суб'єктів споживання.

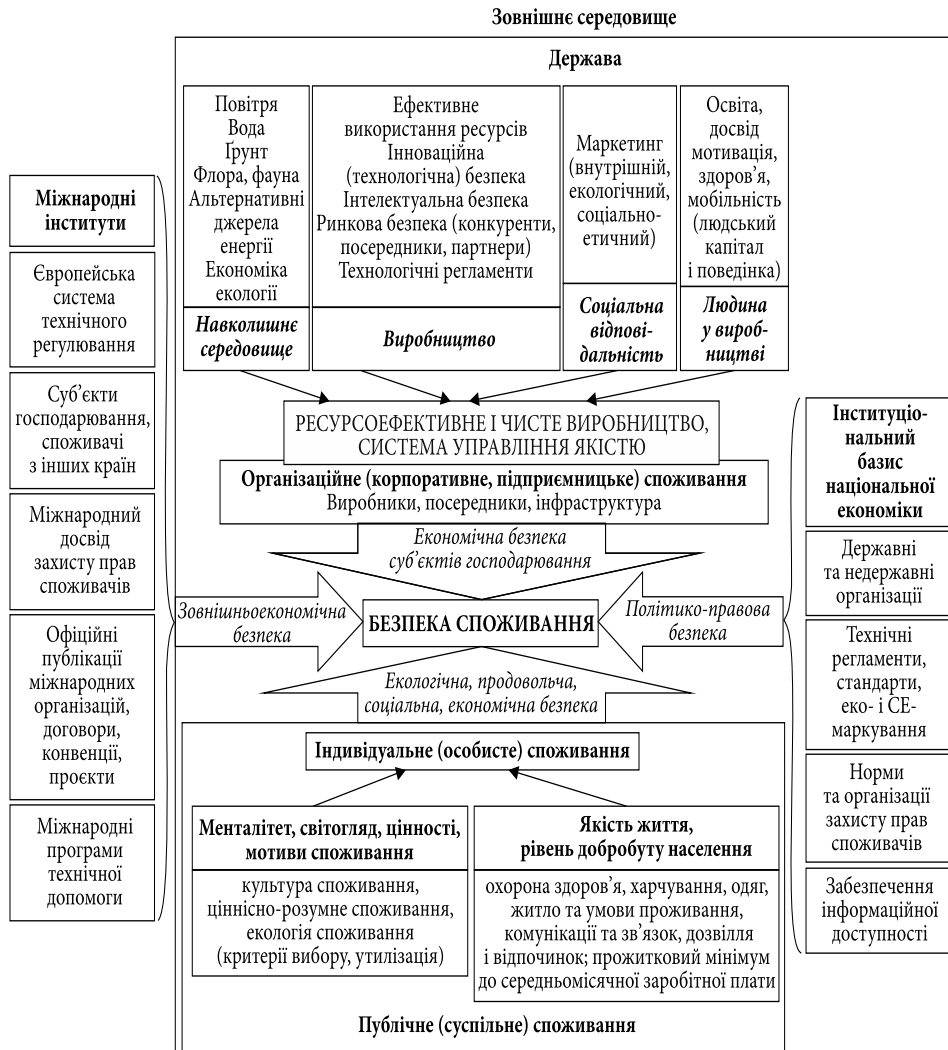

Рис. 1. Структурно-логічна суб'єктно-об'єктна інклюзивна будова системи безпеки споживання
Джерело: розроблено авторами.

Особливості поведінки особи у процесі усвідомлення потреби, прийняття рішення про купівлю і безпосередньо споживання на різних рівнях системної ієрархії (рис. 2) зумовлюють доцільність дослідження цього процесу в контексті індивідуального (фізичними особами для задоволення власних потреб) і колективного (суб'єктами господарювання для здійснення економічної діяльності) споживання. Безпосередньо об'єктами споживання є товари та послуги, групування яких за видом, поведінкою і звичками споживачів визначає особливості забезпечення безпеки споживання [15, с. 367—368]. Домінантне значення в системі забезпечення безпеки споживання мають освітні та інформаційні послуги, які формують поведінку вибору об'єктів споживання (продукції), допомагають аналізувати інформацію про них та приймати рішення.

З огляду на сказане, предметом дослідження безпеки споживання вважатимемо діяльність людини, суб'єктів господарювання, суспільства

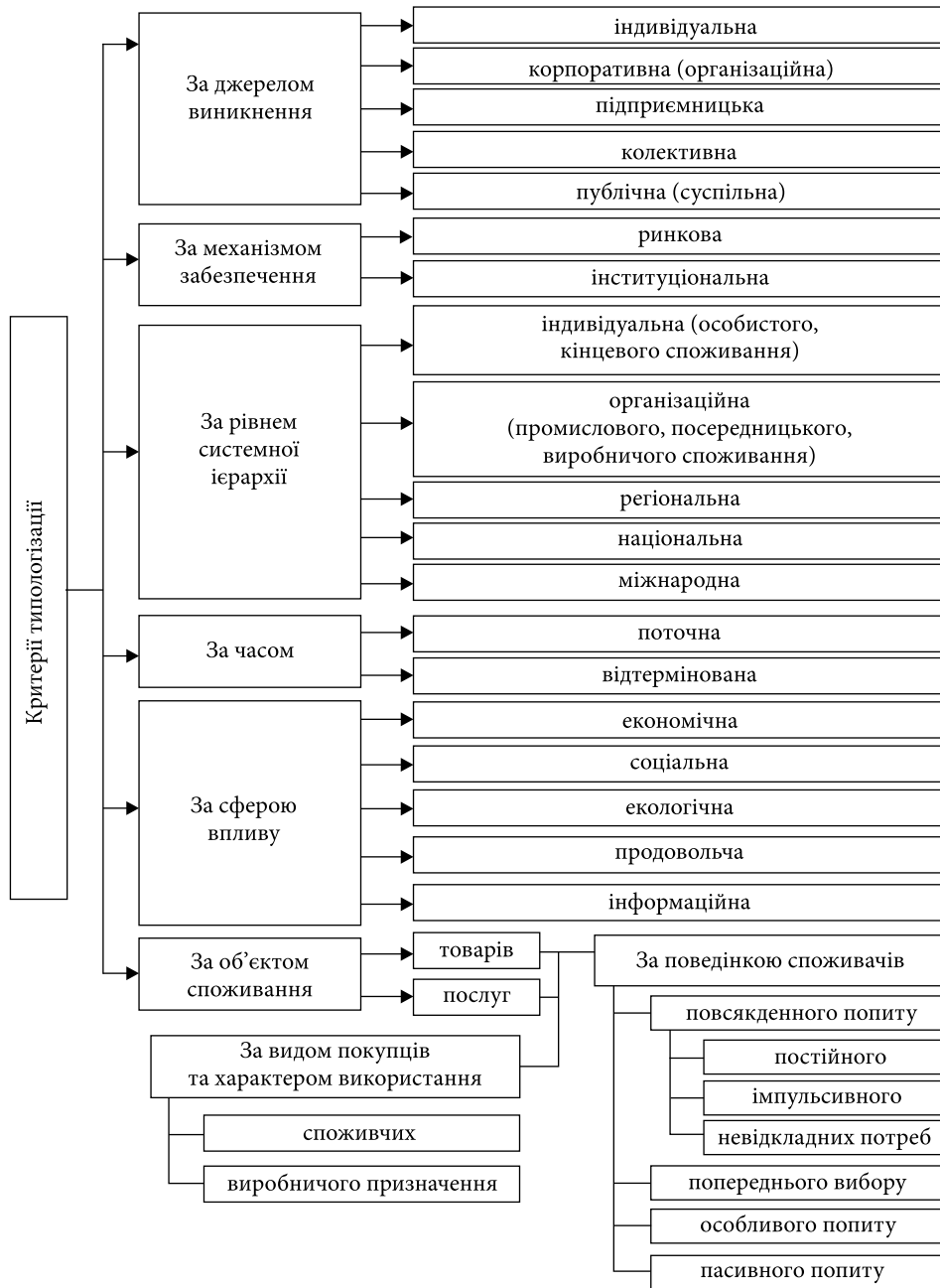

Рис. 2. Типологізація безпеки споживання
Джерело: розроблено авторами.

і держави із захисту безпеки споживачів від внутрішніх і зовнішніх загроз. Отже, суб'єкти СБС повинні, з одного боку, визначати й аналізувати чинники і фактори впливу на безпеку споживання в коротко- і довгостроковій перспективі, а з іншого, завданням є впровадження механізмів протидії їх впливу в межах моделі інклюзивного розвитку. Інклюзивність

моделі безпеки споживання зумовлюється залученням усіх учасників процесу з однаковою відповідальністю на всіх етапах споживання (від виробництва до утилізації).

Методичною основою оцінювання загроз і спричинених ними наслідків є якісні та кількісні індикатори, пов'язані з особливостями поведінки споживачів, зокрема критичним рівнем безпеки товарів (послуг). Основними загрозами безпеці споживання на різних його етапах є: технологічні, технічні, екологічні, інституціональні, соціоментальні, процесні дослідження, виконання яких є доцільним у контексті як транзакційних витрат майбутніх періодів, так і забезпечення та гармонізації інтересів суб'єктів споживання. При цьому важливо враховувати рівень безпеки споживання для різних галузей, секторів і сфер національної економіки, джерела загроз, механізми їх подолання. Протидія загрозам безпеці споживання передбачає одержання соціального та економічного зиску, задоволення і гармонізацію інтересів суб'єктів споживання.

Основні положення програмних засобів зміцнення безпеки споживання складають стратегію (форми, методи) забезпечення безпеки, яку, зокрема, можна розглядати в межах національної моделі споживання [16] або моделі стратегії розвитку держави [10, с. 75]. Механізми забезпечення безпеки споживання охоплюють продуктові, технологічні, інформаційні, ринкові або інституціональні методи, застосування яких забезпечує гармонізацію інтересів суб'єктів та об'єктів СБС.

Розуміючи безпеку споживання не як результат, а як складний процес, який зумовлений значною кількістю елементів і факторів (навколишнє середовище, рівень життя населення, виробнича діяльність, маркетингова активність трейдерів, інституціональний базис тощо) і перебуває в постійному розвитку, окреслимо її сутнісні характеристики з урахуванням методологічних підходів дослідження систем Дж. О'Коннора та Й. Макдермотта [17], системно-динамічного моделювання Дж. Форрестера [18].

Як зазначалося, середовище споживання є динамічною системою, яка складається із сукупності елементів (виробників, споживачів, органів влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань, незалежних експертних організацій, нормативно-розпорядчих документів) з відповідною структурою. Динамічна мінливість системи пов'язана з постійною зміною міцності, якості та характеру (прямих чи прихованих) зв'язків. Структура і зв'язки системи інколи є невизначеними, нечіткими, неструктурованими, що ускладнює встановлення наслідків їх взаємодії.

Для підвищення безпечності споживання за умови впливу на систему чи окремі її елементи (погляди споживача, технологічний процес виробництва, регуляторні дії) спостерігатиметься значна кумулятивна протидія. При цьому внаслідок управлінських впливів виникає зворотний зв'язок: посилювальний (зміцнення початкового стану); балансувальний (відновлення втраченої рівноваги); випереджальний (передбачення майбутнього). Зміни у складній динамічній системі викликатимуть причинно-наслідкові зв'язки, відокремлені в часовому періоді. Наприклад, використання генно-модифікованих організмів у харчовій продукції може негативно впливати на здоров'я людини; застосування пестицидів, гербіцидів та інших хімічних пре-

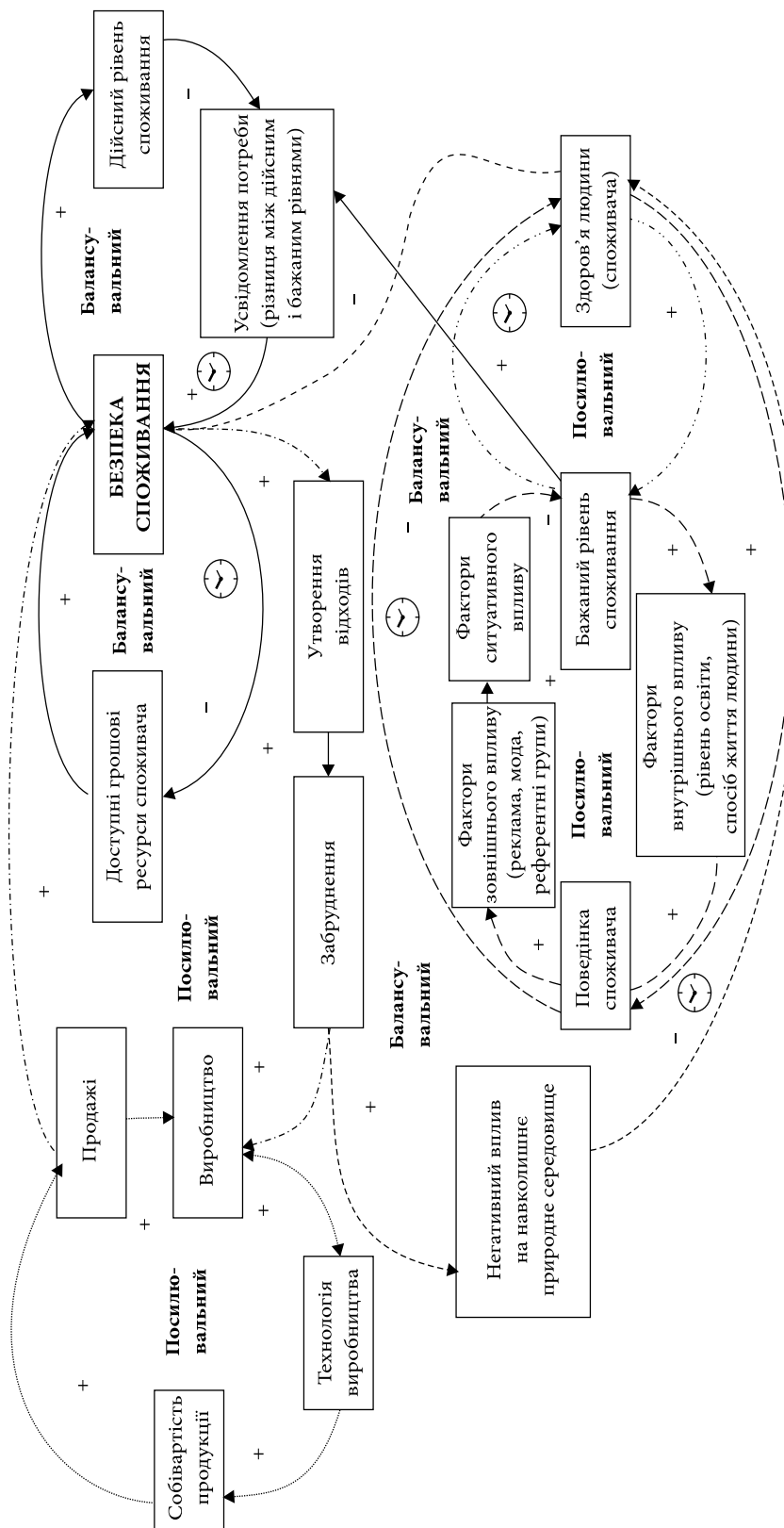

Рис. 3. Діаграма циклічної причинності (CLD) забезпечення безпеки споживання. «+» — пропорційно посилювальний зв'язок (зміна одного елемента приводить до зміни іншого в тому самому напрямі); «-» — пропорційно врівноважувальний зв'язок (зміна одного елемента приводить до зменшення іншого); ⌚ — затримка у взаємному впливі.
Джерело: побудовано авторами за [18].

паратів — на навколишнє середовище. Таким чином, споживання має не-прогнозований і невизначений вплив на здоров'я людини, наслідки якого спостерігаються через певний часовий період. Що динамічнішою є складність системи та процесу споживання, то більше часу необхідно для отримання сигналу зворотного зв'язку.

Істотно впливають на безпеку споживання виробники продукції, які використовують дешеві матеріали, неекологічні та ресурсозатратні технології. Для таких виробників основною метою є мінімізація витрат виробництва та збільшення обсягів продажу. Зменшення витрат зумовлює виробництво товарів з потенціально негативним впливом на споживача і значними післяспоживчими відходами. Зазвичай суб'єкт споживання неспроможний виявити наслідки зворотного зв'язку, оскільки реакція ще не завершила коло в системі. У деяких випадках нічого не відбувається аж до досягнення порогового значення реакції, за якого система відновлюється або руйнується.

Для розуміння структурної будови системи споживання наведемо діаграму циклічної причинності (Causal loop diagram — CLD) (рис. 3).

В основу діаграми моделі безпечного споживання покладено балансувальний контур, який приводиться в дію двома силами: 1) бажанням досягти певного рівня споживання та якості життя; 2) задоволенням рівнем споживання, який існує. Що більшим є дисбаланс, то сильнішим буде бажання витратити більше ресурсів, обмежених різницею в доходах і витратах. У цьому блоці діють урівноважувальні петлі: перша — встановлює баланс між витратами і наявними ресурсами; друга — намагається зменшити відмінність між дійсним і бажаним рівнями споживання. Коли ресурси вичерпуються, суб'єкт (особа) зменшує споживання. Через певний час ресурси збільшуються, що приводить до зростання споживання, і починає діяти друга врівноважувальна петля, тобто витрати збільшуються.

Інші три контури (зворотні зв'язки), які відображають бажаний рівень споживання, засновані на: зростаючому бажанні особи бути здоровою завдяки безпечному споживанню; посилювальному контурі впливу поведінки споживача на споживання; балансувальному впливі поведінки споживача на здоров'я. Від якості споживання залежить здоров'я людини, від обсягів недостовірної інформації про товар, негативний вплив на довкілля — споживання загрозової для здоров'я продукції. При цьому балансувальним зворотним зв'язком є вплив поведінки на здоров'я людини. Звуження обмежень у поведінці споживача щодо вибору предмета споживання посилює ризики погіршення безпеки споживання. Отже, бажаний рівень споживання необхідно збалансувати із здоров'ям людини і впливом на навколишнє середовище, а для запобігання негативному впливу поведінкового складника об'єкта споживання на здоров'я необхідним є гальмування посилювальних контурів балансувальним.

Наступні цикли зворотних зв'язків стосуються процесів виробництва продукції. Перший посилювальний контур пов'язаний із зменшенням собівартості продукції, що, крім прогресивно-позитивного розвитку технологій, переважно негативно впливає на споживчі властивості товару через використання синтетичних матеріалів, низькокваліфікованої робочої

сили, відхилення від екологічних норм тощо. Другий посилювальний контур відображає споживання небезпечної для особи (споживача) і навколишнього середовища продукції з утворенням значної кількості післяспоживчих відходів та забрудненням довкілля як під час виробництва, так і безпосередньо в процесі споживання (використання). Застосування екологічнобезпечних, ресурсоефективних технологій і матеріалів збільшує вартість продукції і, відповідно, зменшує обсяги її споживання. Балансувальним контуром при цьому може бути лише негативна залежність результатів виробництва (відходів, забруднення навколишнього середовища і погіршення здоров'я людини).

Виявлення та обмеження такого негативного впливу на життєдіяльність людини є завданням держави. Запропоновані діаграми циклічної причинності доцільно використовувати для концептуалізації теоретичних і методологічних засад дослідження безпеки споживання і системно-динамічного моделювання на цій основі причинно-наслідкових зв'язків у системі забезпечення безпеки споживання.

ВИСНОВКИ

1. На сучасному етапі трансформації України, в умовах поглиблення відкритості суспільства та економіки, значної актуальності набуває забезпечення безпеки споживання, що пов'язано з посиленням внутрішньосистемних загроз соціально-економічного і політико-суспільного характеру, низькою купівельною спроможністю населення, насиченістю ринку небезпечною для споживання продукцією та негативним впливом товарів, матеріалів, виробів, приладів на навколишнє середовище.

2. Існуючі теоретико-методологічні підходи до аналізу структурно-сутнісних характеристик безпеки споживання дозволяють розглядати її як здатність держави, підприємництва, суспільства створювати умови усвідомленого задоволення індивідуумом (людиною) потреб самовідтворення із забезпеченням здоров'я, збереженням навколишнього середовища і розвитком суспільства в теперішньому та майбутніх періодах.

3. Для дослідження безпеки споживання доцільно використовувати поведінковий підхід і враховувати вплив на довкілля на всіх етапах процесу споживання (виробництва, безпосереднього споживання, утилізації продукції), мотиви та критерії вибору товарів для задоволення потреб, що безпосередньо пов'язано із світоглядом, освітою, базовими цінностями, тобто соціологічною компонентою безпеки для різних об'єктів і рівнів системної ієрархії.

4. У системі безпеки споживання виокремлюються об'єкти, суб'єкти, середовище безпеки споживання для індивідуального та колективного споживання, включені в суб'єктно-об'єктну модель системи безпеки споживання. Безпека споживання є складною багатооб'єктною та суб'єктною системою, забезпечення дії якої ускладнюється впливом різного роду загроз, а також динамічністю як самого процесу, так і його складових.

5. Гармонізацію інтересів суспільства, бізнесу та влади на основі забезпечення безпеки споживання представлено з позиції системної динаміки у

вигляді балансувальних і посилювальних контурів для дійсного і бажаного рівнів споживання (бажаний рівень споживання повинен бути узгоджений із станом здоров'я людини і впливом на навколишнє середовище), виробництва та впливу на довкілля (негативний вплив виробництва на довкілля та здоров'я споживачів). Подібні контури в подальшому будуть використані для системно-динамічного моделювання причинно-наслідкових зв'язків та об'єктів системи безпеки споживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Мягченко О.П.* Безпека життєдіяльності людини та суспільства : навч. посібник. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 384 с.
2. Большой экономический словарь ; [под ред. А.Н. Азрилияна]. — М. : Институт новой экономики, 1997. — 864 с.
3. *Ляшко А.А., Ходыкин А.П., Волошко Н.И., Снитко А.П.* Товароведение, экспертиза и стандартизация : учеб. — М. : Дашков и Ко, 2013. — 660 с.
4. *Анопій В.В., Міщук І.П., Ребицький В.М., Рудницький С.І., Хом'як Ю.М.* Організація торгівлі. — К. : Центр навч. л-ри, 2008. — 632 с.
5. *Зеркалов Д.В.* Безпека життєдіяльності. — К. : Основа, 2016. — 267 с.
6. *Добрідень О.В.* Споживацькі тенденції в контексті новітніх технологій: прогрес або заперечення прогресу? // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2011. — № 46. — С. 158—167.
7. *Тютюннікова С.В., Сальтєвська Т.Г.* Нова соціально-економічна сутність особистого споживання в сучасному світі // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2009. — № 1 (4). — С. 24—27.
8. *Іванілов О.С.* Економіка підприємства. — К. : Центр навч. л-ри, 2009. — 728 с.
9. *Галушкіна Т.П., Ліпанова О.В., Макарова І.А.* Еколого-економічні передумови розвитку політики сталого споживання та виробництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/11168/1/17.pdf> (дата звернення: 08.09.2019).
10. *Піх М.З.* Безпека споживання продуктів в моделі стратегії розвитку держави // Економіка харчової промисловості. — 2014. — № 1 (21). — С. 72—76.
11. *Сальтєвська Т.Г.* Особисте споживання в умовах формування соціального ринкового господарства : автореф. дис. ... канд. екон. наук. — Харків, 2009. — 21 с.
12. *Noogeveen J.G.M. (Hans)* Income Risk, Consumption Security and the Poor, 2010 // Oxford Development Studies. — 2002. — Vol. 30. — Iss. 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136008101200114921> (дата звернення: 08.09.2019).
13. *Goold B., Loader I., Thumala A.* Consuming security? Tools for a sociology of security consumption, 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362480609354533> (дата звернення: 08.09.2019).
14. *Гуменюк А.М.* Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : моногр. — К. : НІСД, 2014. — 466 с.
15. *Павленко А.Ф., Решетнікова І.Л., Войчак А.В.* Маркетинг. — К. : КНЕУ, 2008. — 600 с.
16. *Коломієць А.* Національна модель споживання: сутність та способи регулювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10kaossr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10kaossr.pdf) (дата звернення: 08.09.2019).
17. *О'Коннор Дж., Макдермотт И.* Искусство системного мышления: необходимые знания о системах и творческом подходе к решению проблем ; [пер. с англ.]. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2008. — 249 с.
18. *Форрестер Д.* Мировая динамика ; [пер. с англ.]. — СПб. : АСТ, 2003. — 379 с.

Стаття надійшла 25.06.2020

REFERENCES

1. Myahchenko O. Safety of Human Life and Society. Kyiv, Center for Educational Literature, 2010 [in Ukrainian].
2. Great Dictionary of Economics. A.N. Azriliyan (Ed.). Moscow, Institute for New Economy, 1997 [in Russian].
3. Lyashko A., Khodykin A., Voloshko N., Snitko A. Commodity Research, Expertise and Standardization. Moscow, Dashkov i Ko, 2013 [in Russian].
4. Apopiy V., Mishchuk I., Rebytsky V., Rudnytsky S., Khomyak Yu. Organization of Trade. Kyiv, Center for Educational Literature, 2008 [in Ukrainian].
5. Zerkalov D. Life Safety. Kyiv, Osнова, 2016 [in Ukrainian].
6. Dobriden O. Consumer interests in a context of the newest technologies: progress or denying of progress. *Humanities bulletin of Zaporizhzhе state engineering academy*, No. 46, 2011, pp. 158-167 [in Ukrainian].
7. Tyutyunnikova S., Saltevska T. New socio-economic nature of personal consumption in the modern world. *The Banking University Bulletin*, No. 1 (4), 2009, pp. 24-27 [in Ukrainian].
8. Ivanilov O. Economy of Entrepreneurship. Kyiv, Center for Educational Literature, 2009 [in Ukrainian].
9. Galushkina T., Lipanova O., Makarova I. Ecological and economic preconditions for the development of sustainable consumption and production policy, available at: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/11168/1/17.pdf> (accessed on 08.09.2019) [in Ukrainian].
10. Pikh M. Safety of Consumption of Products in the Model of Strategy of Development of the State. *Food Industry Economics*, No. 1 (21), 2014, pp. 72-76 [in Ukrainian].
11. Saltevska T. Personal consumption in the formation of a social market economy. Kharkiv, 2009 [in Ukrainian].
12. Hoogeveen J.G.M. (Hans). Income Risk, Consumption Security and the Poor, 2010. *Oxford Development Studies*, Vol. 30, Iss. 1, 2002, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/136008101200114921> (accessed on 08.09.2019).
13. Goold B., Loader I., Thumala A. Consuming security? Tools for a sociology of security consumption, 2010, available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1362480609354533> (accessed on: 08.09.2019).
14. Gumenyuk A. Security of Structural and Institutional Transformation of the Region's Economy: Theoretical Foundations and Applied Aspects. Kyiv, NISS, 2014 [in Ukrainian].
15. Pavlenko A., Reshetnikova I., Voychak A. Marketing. Kyiv, KNEU, 2008 [in Ukrainian].
16. Kolomiiets A. National model of consumption: essence and regulation ways, available at: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02\(5\)/10kaossr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02(5)/10kaossr.pdf) [in Ukrainian].
17. O'Connor J., McDermott I. The Art of Systems Thinking: Essential Skills for Creativity and Problem Solving. Moscow, Alpina Business Books, 2008 [in Russian].
18. Forrester J. World Dynamics. Saint-Petersburg, AST, 2003 [in Russian].

Received on June 25, 2020

Anatoliy Mokiy, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Leading Researcher of the Department of Economic Policy,
Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine,
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine

Kateryna Antoniuk, PhD (Econ.), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Marketing and Logistics,
Zaporizhzhia Polytechnic National University

64, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, 69063, Ukraine

Dmytro Antoniuk, Dr. Sci. (Econ.), Associate Professor,

Professor of the Department of Entrepreneurship,

Management of Organizations and Logistics,

Zaporizhzhia National University,

66, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF CONSUMPTION SAFETY IN THE CONTEXT OF AN INCLUSIVE MODEL OF REGIONAL DEVELOPMENT

Based on the study of systemic and process characteristics and structure of the category «consumption safety» it is proposed to consider it as the ability of the state, business, society to create conditions for conscious satisfaction of individual (human) needs of self-reproduction with health, environment and development of society in present and future periods. Methodological differences in the interpretation of this category for goods or services, based on the benefits to consumers in their functional, rational, emotional characteristics, are established. It is proved that ensuring the safety of consumption requires the use of a behavioral approach and taking into account the impact on the environment at all stages of consumption (production, direct consumption, disposal of products). Within the process approach, the objects, subjects of consumption safety are identified, the subject-object inclusive model of the consumption safety system is constructed; typology of consumption safety is proposed; features of threats and strategies to ensure consumption safety are established; the dualistic subject-object nature of consumption safety is revealed. Consumption safety has been shown to be a complex multi-object and subjective system, the operation of which is complicated by the impact of various types of threats, as well as by the dynamism of both the process and its components. Understanding the safety of consumption not as a consequence, but as a complex structural process, it is proposed to study it on the basis of diagrams of cyclic causality with the construction of balancing and intensifying outlines for actual and desired levels of consumption, production, sales, environmental impact. The substantiated theoretical and methodological principles of consumption safety research is used for dynamic modeling of causal relationships between objects of consumption safety system, determination of relevant criteria and decision-making factors, their features for different industries and sectors of the economy of Ukraine.

Keywords: *sustainable development; consumption safety; dynamic system of consumption safety; inclusive model of regional development.*